

Scripta Theologica Thoruniensia (32)

Rodzina sercem cywilizacji miłości

W 20. rocznicę *Listu do rodzin* św. Jana Pawła II

pod redakcją
ks. Zbigniewa Wanata
i ks. Ireneusza Werbińskiego

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Toruń 2014

Recenzent

Ks. prof. dr hab. Paweł Góralczyk

Redaktor wydawniczy

Mirosława Buczyńska

Projekt okładki i stron tytułowych

Krzysztof Skrzypczyk

Na okładce wykorzystano zdjęcie: ©iStock.com/Halfpoint

Opracowanie redakcyjne

Mirosława Buczyńska

Printed in Poland

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

ISBN 978-83-231-3350-6

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87–100 Toruń
tel. (056) 611 42 95, fax (056) 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: tel./fax (056) 611 42 38
e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie	9
Ks. Jacek Szymański Małżeństwo i rodzina w zamyśle Bożym	15
Ks. Mirosław Mróz Hermeneutyka „bezinteresownego daru z siebie”. W poszukiwaniu zrozumienia sensu małżeństwa i rodziny	27
Ks. Tomasz Dutkiewicz Filozoficzne aspekty współczesnego kryzysu cywilizacji miłości.....	51
Ks. Zbigniew Wanat Odpowiedzialne rodzicielstwo w dobie absolutyzowania wolności	67
Krzysztof Pilarz Wokół czci dla rodziców – pośredników daru życia	87
Ks. Janusz Szulist Wychowanie do życia społecznego w rodzinie	101
Ks. Wiesław Łużyński Podmiotowość społeczna rodziny	117
Ks. Ireneusz Werbiński Rodzina jako środowisko dojrzewania tożsamości duchowej człowieka ...	131
Ks. Stanisław Suwiński Prymat modlitwy w życiu duchowym rodziny	153
Ks. Kazimierz Skoczylas Maryja wzorem osobowym w wychowaniu do miłości	169
Jan Paweł II Medytacja Jana Pawła II na temat «bezinteresownego daru»	185
Noty o autorach	197

WPROWADZENIE

Małżeństwo i rodzina są przedmiotem szczególnej troski Kościoła, która ma swój wymiar zarówno praktyczny, jak i teoretyczny. W zmieniającym się świecie, w obliczu dynamicznych przemian kulturowych, Kościół stara się odczytywać znaki czasu i odpowiednio na nie reagować. Wyrazem tego było m.in. Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, które obradowało w październiku 2014 roku. Tematem przewodnim synodu były: „Wyzwania duszpasterskie związane z rodziną w kontekście ewangelizacji”. Wydarzenie to wzbudziło ogromne zainteresowanie nie tylko wiernych Kościoła katolickiego, lecz także wielu ludzi, którzy z uwagą i krytycznie śledzą jego działania i nauczanie. Pojawiły się propozycje i oczekiwania istotnych zmian w nauczaniu Kościoła na temat szczególnie delikatnych kwestii dotyczących małżeństwa i rodziny. Zostały one podjęte przez Synod w sposób bardzo otwarty zarówno na człowieka, jak i prowadzenie Ducha Świętego. Dlatego towarzyszyła mu modlitwa całego ludu Bożego, o którą gorąco prosił Papież Franciszek, by

Kościół dokonał prawdziwego rozeznania i wypracował odpowiednie środki duszpasterskie, aby pomóc rodzinom w stawieniu czoła obecnym wyzwaniom ze światłem i mocą, które pochodzą z Ewangelii¹.

Z tego względu, że synodalne obrady będą kontynuowane w przyszłym roku, dzisiaj trudno jest mówić o wszystkich jego owocach. Nie ulega jednak wątpliwości, że ożywione, a niekiedy bardzo emocjonalne dyskusje potwierdziły potrzebę niestannego przypominania nauki Kościoła nt. małżeństwa i rodziny.

W bieżącym roku impulsem do refleksji nad małżeństwem i rodziną jest nie tylko wspomniany Synod, ale także dwudziesta rocznica publika-

¹ Franciszek, *List do rodzin* (Watykan, 2.02.2014), „L'Osservatore Romano” (2014) nr 3–4, s. 24.

cji *Listu do rodzin św. Jana Pawła II*. *List* stał się dla wielu swego rodzaju lekturą obowiązkową w obchodzonym w Kościele Roku Rodziny, ale również formą bardzo osobistego spotkania z Papieżem zatroskanym o losy człowieka i rodziny, którą nazwał „centrum i sercem cywilizacji miłości”². Niniejsza publikacja stanowi zaproszenie, by do tego bardzo ważnego dla rodzin *Listu* powrócić. Autorzy zawartych w niej artykułów chcieliby w tym powrocie pomóc. Przedstawiając swoje refleksje nad *Listem do rodzin*, autorzy odpowiadają na ciągle aktualne wezwanie Jana Pawła II skierowane do teologów. W adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* papież zachęcał ich,

by jednocząc swoje wysiłki we współpracy z hierarchicznym Magisterium, starali się coraz lepiej naświetlać podstawy biblijne tej nauki, jej motywacje etyczne i racje personalistyczne. Dzięki temu, będzie możliwe w kontekście organicznego wykładu przedstawić naukę Kościoła, dotyczącą tego ważnego tematu, w sposób naprawdę dostępny wszystkim ludziom dobrej woli, ułatwiając coraz jaśniejsze i głębsze jej zrozumienie. W ten sposób zamysł Boży będzie mógł być coraz pełniej urzeczywistniany dla zbawienia człowieka i dla chwały Stwórcy³.

Święty Jan Paweł II podkreślał przy tym, że

zgodny wysiłek teologów, czerpiący natchnienie z opartej na pełnej przekonania wierności Magisterium, które jest jedynym autentycznym przewodnikiem Ludu Bożego, jest szczególnie pilny również z racji wewnętrznego powiązania pomiędzy doktryną katolicką na ten temat a wizją człowieka jaką Kościół ukazuje: wątpliwości lub błędy dotyczące dziedziny małżeństwa lub rodziny powodują poważne zaciemnienie całej prawdy o człowieku w sytuacji kulturowej i tak już często niejasnej i pełnej sprzeczności. Wkład w wyjaśnianie i pogłębianie nauki, będący powołaniem i właściwym zadaniem teologów, ma ogromną wartość i stanowi szczególnie cenną postługę wobec rodziny i ludzkości⁴.

Struktura publikacji odzwierciedla tok papieskiej narracji, wydobywając z treści *Listu do rodzin* obecne w nim szczegółowe zagadnienia. Są

² LdR, nr 13.

³ FC, nr 31.

⁴ Tamże.

wśród nich najpierw kwestie fundamentalne, a więc refleksja nad biblijnymi podstawami nauczania o małżeństwie i rodzinie, nad specyfiką i istotą miłości małżeńskiej oraz nad jej cywilizacyjnym znaczeniem. Następnie pojawiają się kwestie szczegółowe dotyczące zadań realizowanych przez rodzinę, jej wkładu w życie społeczne oraz w duchowe dojrzewanie swoich członków, które dokonuje się w klimacie modlitwy. Na koniec w perspektywie pedagogicznej podkreślona jest rola osobowego wzoru Maryi jako Matki pięknej miłości.

Ks. Jacek Szymański w artykule *Małżeństwo i rodzina w zamyśle Bożym* zgłębia moralny aspekt biblijnej idei małżeństwa i rodziny, podkreślając powołanie człowieka do płodnej miłości, na które odpowiada on, kiedy tworzy wspólnotę małżeńską. Autor zwraca szczególną uwagę na charakter oblubieńczy oraz sakramentalny wymiar małżeństwa chrześcijańskiego.

Ks. Mirosław Mróz pokazuje klucz do zrozumienia teologii małżeństwa i rodziny Jana Pawła II, którym jest wyrażenie „bezinteresowny dar z siebie”. W artykule *Hermeneutyka „bezinteresownego daru z siebie”*. W *poszukiwaniu zrozumienia sensu małżeństwa i rodziny* podkreśla, że logika wzajemnego obdarowania obecna w komunii Osób Boskich dotyczy kobiet i mężczyzn żyjących w małżeństwie, którzy wzajemnie się sobie oddają i wzajemnie przyjmują. Ich komunია osób przemienia się w komunię rodzicielską, gdyż do wzajemnego obdarowania przynależy nie tylko to, co duchowe w osobach zawierających związek małżeński, lecz także ich cielesność. Autor zwraca uwagę, że łaska takiej miłości dana człowiekowi w akcie stworzenia go mężczyzną i niewiastą, zostaje potwierdzona w porządku odkupienia i jest nieustannie odnawiana w przestrzeni sakramentalnej Kościoła.

W artykule *Filozoficzne aspekty współczesnego kryzysu cywilizacji miłości* ks. Tomasz Dutkiewicz kładzie nacisk na filozoficzny kontekst, w jakim pojawia się samo pojęcie cywilizacji miłości. Następnie ukazuje agnostycyzm i utylitaryzm jako teoriopoznawcze oraz antropologiczno-etyczne źródła kryzysu cywilizacji. Niosą one z sobą groźną tendencję do dowolnej redefinicji pojęć dotyczących małżeństwa i rodziny, i w efekcie prowadzą do odrzucenia cywilizacji miłości na rzecz cywilizacji śmierci. Również w perspektywie przemian kulturowych ks. Zbigniew Wanat opisuje zagadnienie odpowiedzialnego rodzicielstwa. W artykule *Odpowie-*

działne rodzicielstwo w dobie absolutyzowania wolności podkreśla znaczenie i aktualność nauczania kościelnego, poczynając od słynnej encykliki Pawła VI *Humanae vitae*.

Pan Krzysztof Pilarz w artykule *Wokół czci dla rodziców – pośredników daru życia* zauważa, że refleksja Jana Pawła II nad IV przykazaniem Dekalogu zawarta w *Liście do rodzin* stanowi ożywczy impuls służący przezwyciężaniu sceptycznego lub wręcz negatywnego odniesienia do tradycyjnego modelu małżeństwa i rodziny oraz zagubienia na polu współczesnej pedagogiki.

W dwóch kolejnych artykułach zostały przedstawione wzajemne relacje rodziny i społeczeństwa. W pierwszym z nich pt. *Wychowanie do życia społecznego w rodzinie* ks. Janusz Szulist podkreśla niezastąpiony wkład rodziny w funkcjonowanie i rozwój życia społecznego. Ukazuje wychowawczą rolę rodziny w świetle nauczania Kościoła katolickiego, koncentrując swoją refleksję wokół dwóch kategorii: człowieczeństwa i wspólnotowości. Natomiast ks. Wiesław Łużyński w artykule *Podmiotowość społeczna rodziny* rzuca spojrzenie na rodzinę w perspektywie zadań społeczeństwa i państwa. Zwraca uwagę na uznanie przez państwo i społeczeństwo tożsamości rodziny jako wspólnoty osób obdarzonej autonomią i własnym wewnętrznym życiem, na jej suwerenność, na zasadę pomocniczości rządzącą relacjami między rodziną a państwem, a także na materialny dobrostan tej podstawowej komórki społecznej oraz znaczenie pracy kobiet w rodzinie.

W artykule *Rodzina jako środowisko dojrzewania tożsamości duchowej człowieka* ks. Ireneusz Werbiński podkreśla wymiar duchowy, bodaj najbardziej zagrożony współcześnie wymiar człowieczeństwa. Istotę duchowej tożsamości osoby analizuje w perspektywie relacji zachodzących w rodzinie. Z kolei ks. Stanisław Suwiński w artykule *Prymat modlitwy w życiu duchowym rodziny* widzi modlitwę jako podstawową drogę odkrywania podmiotowości członków rodziny i jej znaczenie w budowaniu rodziny jako „Kościoła domowego”.

Ks. Kazimierz Skoczylas zwraca uwagę na znaczenie wzoru osobowego w procesie wychowania. W artykule *Maryja wzorem osobowym w wychowaniu do miłości* podkreśla potrzebę znalezienia pewnego punktu odniesienia dla wysiłków wychowawczych prowadzących do odkrywania sensu życia w bezinteresownej miłości. Na taki kierunek

ludzkiego rozwoju w relacjach do ludzi i do Boga wskazuje właśnie przykłąd Maryi.

Wraz z Autorami artykułów wyrażamy nadzieję, że nasza wspólna publikacja pomoże w spotkaniu ze św. Janem Pawłem poprzez lekturę i analizę *Listu do rodzin* oraz uczyni go bardziej owocnym.

Ks. Zbigniew Wanat i ks. Ireneusz Werbiński

K s . J a c e k S z y m a ń s k i

MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W ZAMYŚLE BOŻYM

Instytucja rodziny i małżeństwa jest głęboko zakorzeniona w ekonomii zbawienia. Możemy powiedzieć, że są to instytucje zamierzone i chciane przez Boga od początku. To właśnie Jego wola zbawcza je uczyniła, powołała do istnienia. Chcąc zrozumieć, czym jest małżeństwo i rodzina, jakie jest miejsce człowieka w rodzinno-małżeńskim zamyśle Boga, trzeba najpierw zrozumieć, kim jest człowiek, jaka jest jego godność, jakie jest jego powołanie i ostateczne przeznaczenie. Jedną z dróg realizacji swego powołania jest małżeństwo i rodzina, które postaramy się ukazać jako szczególną wspólnotę, wezwaną poprzez rodzicielstwo do udziału w stwórczym działaniu Boga.

1. Człowiek stworzony na obraz Boga

Człowiek stworzony i obdarowany przez Boga jest adresatem wezwania, które On do niego kieruje. Bóg jest niezmiernie hojnym dawcą. Od Niego – jako od Źródła wszelkiego dobra – pochodzi właściwie wszystko, czym człowiek jest i co można mu przypisać jako własne¹. Ten szczególny plan Boga względem człowieka ukazuje jednocześnie prawdę o nim samym. Pozwala zrozumieć, kim jest człowiek. To obraz Boży w człowieku² sprawia, że potrafi on zrozumieć, jakie jest jego miejsce i powołanie,

¹ Por. S. Olejnik, *Dar – Wezwanie – Odpowiedź*, t. 1: *Wprowadzenie i idea wiodąca*, Warszawa 1988, s. 171–173.

² Por. KKK, nr 1702.

jaka godność i zadanie wobec świata. Sam fakt stworzenia wskazuje na jego całkowitą zależność wobec Boga Stwórcy. Doświadcza jej on „przeżywając swą wielkość i nędzę, dążenie ku śmierci i pragnienie nieśmiertelności”³. Stworzony jednak na obraz Boga (por. Rdz 1, 26) człowiek – jak przypomni *Katechizm* – przez poznanie i miłość jest wezwany do uczestnictwa w życiu Bożym. „Został bowiem stworzony w tym celu i to stanowi podstawową rację jego godności”⁴. Jan Paweł II podkreśla mocno, że kluczem do zrozumienia Bożego ojcostwa i ludzkiego rodzicielstwa, tym samym ludzkiej rodziny jest zasada „obrazu” i „podobieństwa” tak mocno uwydatniona w pierwszej księdze Biblii⁵. O ile w przypadku innych poprzednio stworzonych istot Pan Bóg używa polecenia „Niech się stanie” (Rdz 1, 3), o tyle w przypadku człowieka działanie Boga jest dopełnione zwrotem „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam” (Rdz 1, 26). Stwórca jak gdyby wchodził w siebie przed stworzeniem człowieka, szukając wzoru i natchnienia w samym Sobie.

Człowiek zatem zostaje stworzony na obraz i podobieństwo Boga, aby żyć na mocy swojej wolnej i autonomicznej decyzji, we wspólnocie (komunii) i dialogu z Bogiem i innymi ludźmi. W tym właśnie odnajduje najgłębszy sens i cel swojego życia. Można powiedzieć, że przede wszystkim w tym również zawiera się podstawowy model ontologiczny bycia człowiekiem, który o tyle cieszy się bliskością i przyjaźnią samego Boga, o ile żyje i działa, opierając się na tym podstawowym modelu ontologicznym. Claus Westermann zauważa, że „stworzenie, które Bóg decyduje powołać do życia musi być w relacji do Niego, musi być do Niego podobne w taki sposób i tak dalece, że coś będzie mogło zaistnieć między nim a Stwórcą: jedyne więc stworzenie, do którego może mówić i które może mu odpowiedzieć”⁶.

Taki status człowieka podkreśla jego wyjątkowość pośród innych stworzeń. Potwierdzeniem tego jest osamotnienie człowieka pośród zwierząt (por. Rdz 2, 20). Status człowieka ukazuje, że jest on szczytem i ośrodkiem stworzenia, mającym nad nim panować i czynić sobie podda-

³ L. Kuc, A. Zuberbier, *Człowiek – interpretacja teologiczna*, w: *Encyklopedia katolicka* KUL, t. 3, kol. 918.

⁴ KKK, nr 356.

⁵ LdR, nr 6.

⁶ C. Westermann, *Teologia dell'Antico Testamento*, Brescia 1983, s. 130.